

Filosofin *Kalevala*

Päivi Mehtonen

Filosofin *Kalevala*

Martin Buber ja pohjoisen laulut

niin & näin

Tampere 2026

© 2026 PÄIVI MEHTONEN & *niin & näin*

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

ISBN

978-952-7478-45-5

SÄHKÖKIRJAN ISBN

978-952-7478-46-2

KANSI

Jessica North

KANNEN KUVA

Anders Ekman: *Väinämöinen* (1852).

Kansallisgallerian kokoelma / Ateneumin taidemuseo.

Kuva: Kansallisgalleria / Ainur Nasretdin

TAITTO

Susanna Laurola

PAINOTYÖ

Dardedze hologräfija,

Riika 2026

KUSTANTAJA

niin & näin -kirjat / Eurooppalaisen filosofian seura

SISÄLLYS

JOHDANTO	.7
Filosofisia lähtökohtia.	8
Varhaistuotannon aiempi tutkimus	15
KONSERVATIIVEJA JA AVANTGARDISTEJA	17
<i>Kalevalan</i> perustava yhteisö	20
Kulttuurikritiikki ja kulttuurisionismi	24
Essee filosofisena ilmaisuna	26
ITÄ VASTAAN LÄNSI	29
Kirjoittajana kulttuurien väleissä (1912)	29
<i>Kalewala</i> : Diltheyn hermeneutiikasta Buberin poetiikkaan (1914).	37
MYYTTIEN POLITIIKAT	59
Yhteisö: <i>Volk</i> vai <i>Nation</i> ?	59
Jatkumoit ja katkoksia	68
LOPUKSI	75
LIITE	82
Martin Buber, ”Kalevala, suomalainen eepos” (Kalewala, das finnische Epos, 1912).	83
Lähteet	100
Kiitokset	114
Viitteet	116
Henkilöhakemisto	127

JOHDANTO

Vain muutama kuukausi ennen kansainvälisen kriisin puhkeamista vuonna 1914 ilmestyi saksankielinen teos *Kalewala, das National-Epos der Finnen* (*Kalevala*, suomalaisten kansalliseepos). Kirjallisuus jäi kuitenkin vuosiksi maailmanpolitiikan varjoon, kun Itävalta-Unkarin kruununperillisen salamurha Sarajevossa johti ketjureaktioon, jonka seurauksena Keski-Euroopan ja Venäjän keisarihuoneet luhistuivat, ja syntyi uusia kansallisvaltioita. Maailmansota merkitsi kriisiä ja oman ajattelun käännekohtaa myös *Kalewalan* toimittajalle, Itävalta-Unkarissa syntyneelle filosofi Martin Buberille (1878–1965).¹ Hän oli opetellut suomea kääntääkseen osittain uudelleen teoksen, josta oli 1800-luvulla julkaistu kaksikin eri saksannosta. Ne ilmestyivät Suomessa, kun taas vuoden 1914 *Kalewalan* julkaisi müncheniläinen kustantaja. Teokseen liitettiin Buberin laaja essee, joka oli ilmestynyt itsenäisesti jo aiemmin. Suomenkin päivälehdissä raportoitiin syksyllä 1912, että merkittävä saksalainen kirjallisuuslehti *Das literarische Echo*, Kirjallinen kaiku, sisälsi ”aloittavana pääkirjoitukseen” Buberin tutkielman suomalaisseepoksesta.² Tapaus ei ollut vähäpätöinen, sillä *Echossa* julkaisivat niin paikkansa jo vakiinnuttaneet kirjailijat, kriitikot ja kääntäjät kuin 1900-luvun alun eurooppalaisen avantgarden uudet äänet.

Buber itse ei vielä *Kalevalan* ilmestyessä ollut se maailmankuulu dialogifilosofi, jonka hänestä teki vuonna 1923 julkaistu pääteos *Ich und Du* (*Minä ja sinä* 1993). Sen kehittäessä kohtaamisen etiikkaan nojaavaa dialogifilosofiaa sovelletaan yhä eri aloilla kuten kasvatustieteiden ja psykologian filosofiassa. Nuori Buber oli toki tuottelias ja laajasti tunnettu kirjoittaja, ajattelija ja poliittinen toimija. Julkaisu-toiminnan hän aloitti jo kouluvuosina kirjoituksillaan Nuoren Wienin kirjallisuusspiirien modernisteista kuten Hugo von Hofmannsthalista ja Arthur Schnitzleristä. Wienin yliopistossa alaksi valikoitui filosofia, ja vuonna 1904 valmistunut väitöskirja viitoitti suuntia, joihin tulevien vuosien tutkimukset etenisivät. Opinnäyte käsitteli yksilöllistymisen kysymystä saksalaisen renessanssin luonnonfilosofiassa, erityisesti Nicolaus Cusanuksen ja Jakob Böhmen ajattelussa.³ Viehtymyksen aihepiiriin Buber peri opettajaltaan Wilhelm Diltheyltä (1833–1911), jota pidetään modernin hermeneutiikan perustajana. Hänen luentonsa Berliinin yliopistossa olivat yksi kimmoke siihen, että itävaltalainen Buber asettui vuosiksi Saksaan. Modernin hermeneutiikan nousu osana ihmistieteiden tärkeää murroskohtaa sekä Buberin Berliinin vuodet 1906–1916 olivat myös *Kalevala*-esseen synty-yhteys, johon *Filosofin Kalevala* keskittyy.

Filosofisia lähtökohtia

Diltheyn ohella Berliinin yliopistosta tekivät vetovoimaisen myös sosiologi Georg Simmelin (1858–1918) luennot. Yhdistelmä Dilthey-Simmel takasi Buberille vankan opillisen perustan 1900-luvun alun uusimmassa elämänfilosofiassa, tulkinnan teoriassa ja kulttuurisosiologiassa. Tärkeitä Berliinin-verkostoja

muodostui Simmelin kotonaan järjestämissä seminaareissa, joihin osallistuivat myös Max ja Marianne Weber, Edmund Husserl, runoilijakriitikko Margarete Susman ja Buberin maanmies, runoilija Rainer Maria Rilke. Näiden piirien valitseva eetos oli tieteiden positivismiin arvostelu sekä kulttuurikritiikki ja -politiikka (*Kulturkritik, Kulturpolitik*). Se reagoi ”seismografisella tarkkuudella” paineisiin, joita aiheuttivat teollisen vallankumouksen hajottamat elämänmuodot, mekanisoitunut kulutusyhteiskunta sekä modernien kansallisvaltioiden ideologiat.⁴

Saksankielisen ajattelun historiassa kulttuurikritiikki ei ollut uusi aate. Buberin hengenheimolaisista jo Friedrich Schleiermacher puolusti elävää tunnetta eurooppalaisen valistusajan kylmää rationalismia vastaan ja Friedrich Schiller julisti esteettistä vapautta, jonka vastakohdaksi hän asetti mekanisoituneen yhteiskunnan. Buberin nimi on myös liitetty väljästi määriteltyyn eksistentiaalismin traditioon, joka kritisoi rationalismia, hegeliläistä idealismia ja mekanistista maailmankuvaa, edeltäjinään F. W. J. Schelling, Søren Kierkegaard, Ludwig Feuerbach ja Wilhelm Dilthey. Erityisesti Nietzschen teoksen *Die Geburt der Tragödie* (1872; *Tragedian synty* 2007) innostamana kehittyi koko Buberin varhaistuotantoa läpäissyt kuva näivettyneestä nykyajasta, joka on kadottanut henkisyytensä. Sitä olisi mahdollista elävöittää palaamalla vanhoille lähteille ja tulkitsemalla niitä uudestaan alati uudessa nykyhetkessä.

Vuoden 1912 *Kalevala*-essee oli Buberin diltheylaisen kauden tuotos, joka tarkasteli Elias Lönnrotin kirjallista toimintustyötä ymmärtämisen ja tulkinnan teorioiden näkökulmasta. Itsekin toimitustyötä tehneenä Buber samastui Lönnrotiin erityisesti siinä, miten tämä muokkasi ja loi vanhasta uutta – siinä, miten sekä vanhojen tekstien tulkitsijan

oma eletty kokemus että teksteissä ilmaisun saava eletty kokemus muovautuvat yhä uusiksi yhdistelmiksi ja ykseydeksi (*Einheit*). Diltheyn antamassa merkityksessä eletty kokemus, *Erlebnis*, viittaa siihen, mikä on suoraan tietoisuudelle annettu ja mitä kuvittelukyky muovaa. Se kuuluu esitietoisien alueelle, jolla kokeva subjekti ja kokemuksen sisältö ovat vielä yhtä.⁵ Käsitteessä *Erlebnis* yhdistyi kaksi täysin erilaista ainesta ja saksalaisen ajattelun perinnettä, panteistinen (spekulatiivinen) ja positivistinen (empiristinen).⁶ Siten Buberin jo väitöskirjassaan tutkimalla renessanssin panteistisella filosofialla oli aatehistoriallinen yhteys siihen 1900-luvun alun elämänfilosofiaan, jota hän ryhtyi soveltamaan myös laajoihin yleisöihin vedonneina kirjallisuuden muotoina.

Buberin varhaistuotannon, myös *Kalevalan* tulkinnan perusta oli traditio, jota Dilthey kuvasi filosofian historiassaan varhaisen uuden ajan rationalismin murroksena. Se ilmeni kahdessa muodossa: deisminä, jossa universumin selitettiin toimivan riippumattomana rakennusmestaristaan (mm. Descartes), sekä panteismina eli panpsykisminä (mm. Cusanus, Böhme), selitysmallina, jossa tietoisuuden ajateltiin olevan todellisuuden perustava piirre. Diltheyn mukaan deismi ja panteismi merkitsivät siirtymää keskiajan transsendentista jumalakäsityksestä kohti modernia ajattelua ja läsnäolon, immanenssin filosofiaa.⁷ Juuri läsnä olevan tietoisuuden idea nousi 1900-luvun alussa avaintekijäksi siinä eurooppalaisen ajattelun perinteessä, jossa panteismi pohjusti *Erlebnis*-filosofian nousua.⁸ Kuten *Kalevala*-esseekin ilmentää, myös Buber otaksui, että kaikella ihmisen toiminnalla kielellisenä oliona on universaali merkitys. Tutkimistaan suomalaisista loitsurunnoista hän toteaa esseen kuudennessa luvussa, että kalevalaisessa maailmassa *luova sana vallitsee kaikessa olevassa*. Siten eri kulttuurien myytit ja mytologiat olivat väylä sen tutkimiseen,

miten yksilön arjessa voi ilmetä eletty kokemus välittömästä elämänpiiristä mutta myös sitä laajemmasta olemassaolon ykseydestä.

Läsnäolon filosofiaan kuului myös vahva historiallinen ulottuvuus. Buberin julkaisuissa näkyi sekä Diltheyn (1894) filosofian historian että tämän vuonna 1910 ilmestyneen historiallisen tietoisuuden analytiikan vaikutus. Diltheyn mukaan filosofiankin historia oli nähtävä osana laajasti ymmärrettyä (kulttuuri)historiaa, ei vain arvostettujen ajattelijoiden elämäkertoina tai abstraktin ajattelun edistymisenä. Vaikka Buber ei jakanut Diltheyn kiinnostusta positivismiin ja ihmistieteiden mahdollisuuksiin tavoittaa objektiivista tietoa, ideaa laajasti ymmärretystä filosofian- ja kulttuurihistoriasta Buber toteutti sekä kirjoittajana että kustannustoimittajana ja muiden tekstien julkaisijana. Diltheyta vahvemmin Buberia kiinnostivat erilaisten sosiaalisten yhteisöjen muodostuminen ja toiminta, eritoten niiden kielellisen vuorovaikutuksen erilaiset muodot. Siten kieli ja kirjallisuus liittyivät melkeinpä kaikkeen, mitä Buber julkaisi ennen ensimmäistä maailmansotaa. Minkään kulttuurin kerroksen, mytologian tai kirjallisuuden merkitystä ei olisi mahdollista ymmärtää ilman, että sitä tarkastellaan laajasti muiden rinnalla. Samalla tekstien lukemisen ja vastaanoton teoriassa – myös *Kalevala*-esseessä – painopiste siirtyi tekstien sisällön, muodon ja lajien piirteistä niiden tulkinnan ja ymmärtämisen edellytyksiin. Näin Buberin työstämä *Kalevala* asettui osaksi vuosisadanvaihteen *Zeitgeistia*, joka etsi uusia menetelmiä, tulkinnan teorioita ja kirjoittamisen tapoja myös kokemuksen ja sellaisten ilmiöiden sisäisten piirteiden kuvaamiseen, joita ei tavoita luonnontieteellinen havainto. Tietoisuutta ja mieltä tutkittiin historiallisesti rakentuneena ilmiönä, ei muuttumattomana ja absoluuttisena näkökulmana.

Filosofin Kalevala argumentoi, että Buberin laajaa varhaisu-
 tuotantoa ja *Kalevala*-esseen lähtökohtia läpäisi kiinnostus
 myös kulttuureihin, jolla oli omaleimainen kirjallisuus ja kieli
 mutta ei (vielä) kansallisvaltion statusta. Tämä koski erityises-
 ti sellaisten myyttien tutkimusta, jotka Buber sijoitti kulttuu-
 riseen 'itään' jonkinlaisena ihannoituna ja orientalisoituna
 elämänfilosofian kehtona. Idän kirjallisuuksien kautta voisi
 juuristaan ja yhteisöistään vieraantunut 'länsi' löytää uuden
 henkisyyden ja läsnäolon taidon. Näissä merkeissä Buber oli jo
 muutama vuosi ennen *Kalevala*-esseetä julkaissut kaksi kokoel-
 maa itäeurooppalaisen hasidijuutalaisen mystiikan kertomuk-
 sia ja legendoja, joista tuli nopeasti laajalti luettuja. Kokoelmis-
 sa *Die Geschichten des Rabbi Nachman* (1906, Rabbi
 Nachmanin kertomuksia) ja *Die Legende des Baalschem* (1908,
 Baalschemin legendat) Buber tulkitsi aikansa uuden elämänfi-
 losofian kehyksessä vanhaa perinnettä. Hasiditoimitukset oli-
 vat myös yhtenä perusteena, kun Buber nimitettiin vuonna
 1949 Nobelin kirjallisuuspalkinnon ehdokkaaksi. Palkinnon sai
 kuitenkin yhdysvaltalainen William Faulkner. Itäeurooppalai-
 sen kirjallisuuden toimitustöillään Buber palasi varhaislapsuu-
 tensa kokemuksiin, sillä hänen sukujuurensa olivat hasidismin
 vanhoilla syntysijoilla Itävalta-Unkarin itäosissa Galitsiassa, ny-
 kyisen Puolan kaakkoisosan ja Länsi-Ukrainan alueilla. Van-
 hempiensa avioliiton hajottua Wienissä Martin asui lähes koko
 lapsuutensa, kolmevuotiaasta aina 14-vuotiaaksi asti, Galitsian
 pääkaupungissa Lembergissä (Lviv) isovanhempiensa Adele ja
 Salomon Buberin luona.⁹ Lemberg oli yksi Habsburgien
 keisaridynastian hallitseman Itävalta-Unkarin monikulttuuri-
 sista suurkaupungeista, kunnes keisarikunta luhistui vuonna
 1918 ja alueet päätyivät vähitellen osaksi Puolaa.

Suomessa Buberin varhaisu-
 tuotantoa ennen vuoden 1914
Kalevalaa tunsivat vain pienet edistykselliset piirit. Perusta-

massaan sosiaalipsykologisessa sarjassa *Die Gesellschaft* (1906–1912, Yhteiskunta) Buber toimitti yleistajuisia monografioita, jotka levisivät laajalti. Sarjan kustannuspoliittinen linjaus oli lakea mutta selkeä: kirjoittajiksi ei haluttu konservatiivisia nationalisteja eikä oikeaoppisia marxilaisia. Buber toimitti muun muassa opettajansa Georg Simmelin, sosialistisen anarkisti Gustav Landauerin, ruotsalaisen ajattelijan ja naisasia-aktivisti Ellen Keyn sekä pietarilaiskirjailija ja varhainen psykoanalyytikko Lou Andreas-Salomén teokset.¹⁰ Sarjan aihepiireistä voi päätellä, että Buberin oma samanaikainen kiinnostus eri kulttuurien myyttejä kohtaan asettui nyt johonkin muuhun kuin akateemisen kansanrunouden tai folkloren tutkimuksen kehikkoon. Hermeneutiikan ja kulttuurisosiologian ohella hänen ajattelunsa sai vaikutteita poliittisesta teoriasta. Edellä mainituista nimistä Buberille läheisin aatteellisesti ja henkilökohtaisesti oli Gustav Landauer (1870–1919), joka oli kääntäjä, pasifisti sekä anarkistissosialististen lehtien perustaja ja toimittaja. Jo 1800-luvun lopulla hän oli saksalaisen sosialismin ja vallankumousliikkeen tunnetuimpia nimiä. Buberin kutsusta Landauer laati *Die Gesellschaft* -sarjaan teoksen *Die Revolution* (1907, Vallankumous), jota on pidetty ensimmäisenä yrityksenä palauttaa utopian käsite yhteiskunnallisen ajattelun ytimeen sen jälkeen, kun saksalainen filosofi ja vallankumouksellinen sosialisti Friedrich Engels oli kuvannut sen vain esitieteelliseksi vaiheeksi sosialismin kehityksessä. Buberin yhteisöajatteluun ja historianfilosofiaan vaikutti esimerkiksi Landauerin kritiikki edistuksen ideologiaa kohtaan. Kapitalistisessa järjestelmässä edistysusko toimi vain riiston välineenä, kun taas utopiaa Landauer piti periaatteena, jonka aktiivinen ilmentymä on vallankumous.¹¹ Buber oli yhteiskunnallisessa ajattelussaan paljolti Landauerin romanttiseksi luonnehditun sosialismin

seuraaja – 'romantiikka' nyt ymmärrettynä 1900-luvun alun tyypilliseksi protestiksi modernin teollistuneen yhteiskunnan laskelmoivia ja kapitalistisia käytäntöjä vastaan. Se erosi klassisesta romantiikasta, joka aina Jean-Jacques Rousseaua ja saksalaisesta romantiikasta lähtien oli usein nostalgista suhteessaan ihannoituun menneisyyteen tai luontoon yhdistäen utopiaa, kaunokirjallista ylevöittämistä, mystiikkaa ja myyttiä. Landauer ja moni muu *fin-de-sièclen* keskieuropalainen juutalaisintellektuelli käytti samoja aineksia mutta korosti vahvemmin romantiikan sosialistisia piirteitä. Näihin lukeutui porvarillisen keskinkertaisuuden, *Philistentum*, hylkääminen ja samanhenkisiksi koettujen uudistajien ihailu myös kaunokirjallisuudessa ja filosofiassa (mm. Friedrich Hölderlin, Leo Tolstoi, August Strindberg ja tietenkin jo mainittu Nietzsche). Landauerin utopian puolustus vaikutti 1910–1920-luvuilla Martin Buberin ohella muun muassa Ernst Blochin, Walter Benjaminin ja Karl Mannheimin ajatteluun.¹²

Kun Buberin suomalaiseeposta käsittelevä essee ilmestyi toisen kerran vuonna 1914, tällä kertaa uuden saksankielisen *Kalevalan* jälkisanoina yksinkertaisesti otsikolla *Nachwort*¹³, saksankielinen lukijakunta pystyi vertaamaan filosofin tulkin-toja Elias Lönnrotin kuvaamiin maailmoihin samassa julkaisussa. Buberin käännös- ja toimitustyön lähtökohtana toimi ensimmäinen saksannos Lönnrotin vuonna 1849 julkaisemasta uudesta, niin kutsutusta laajennetusta *Kalevalasta*. Sen saksankielisen runomuotoisen käännöksen julkaisi vuonna 1852 Anton Schiefner (1817–1879). Oman korjaillun laitoksensa laajassa selitysosassa Martin Buber viittasi myös aiempaan suomalaiseen ja kansainväliseen *Kalevalan* tutkimukseen.

Näissä kahdessa aivan erilaisessa esseen julkaisuyhteydessä – kirjallisuuslehti vuonna 1912 ja *Kalevala* 1914 – Buberin ajatus kalevalaisesta maailmasta perustavana yhteisönä kiinnittyi

eri tavoin Keski-Euroopassa ajankohtaisiin kansallisiin aatehistorioihin, keskusteluihin myyttien vertailevasta tulkinnasta, vieläpä politiikkoihin valtiottomien kansojen nykyisyyksistä ja tulevaisuuksista. Siten varhaistuotanto avaa näkymän täpärästi maailmansotaa edeltäviin aatevirtauksiin ja ristiriitoihin niin Itävalta-Unkarin kuin Venäjän keisarihuoneiden viimeisinä vuosina.

Varhaistuotannon aiempi tutkimus

Filosofin Kalevalan ala on yleinen kirjallisuustiede, erityisesti kirjallisuuden filosofia. Vertailevan ja kontekstualisoivan tekstianalyysin ja käsitehistorian näkökulmista teos täyttää aukkokohtan, joka on jäänyt *Kalevalan* vastaanoton tutkimuksen ja Buberin filosofian tutkimuksen väliin sekä kotimaassa että kansainvälisesti. *Kalevala*-esseitä ei ole juuri tutkittu aiemmin, vaikka jo vuonna 1930 Buberin varhainen elämäkerturi ja sittemmin merkittävä nationalismien tutkija Hans Kohn totesi: Elias Lönnrot teki kansansa eepseille ja myyttisille runoille saman, minkä Martin Buber hasidikirjallisuudelle.¹⁴ Siinä missä Buberin hasiditoimituksista otettiin useita suuria uusintapainoksia ja niitä käännettiin monille kielille, hänen *Kalevala*-esseetään ei ole aiemmin käännetty edes suomeksi. Saksankielisenä se julkaistiin uudestaan ainakin seitsemän kertaa sekä Buberin esseiden kokoelmissa että hänen *Kalewala*-toimituksensa saksalaisissa uusintapainoksissa (1921–1922, 1927, 1968).¹⁵ Toisen maailmansodan aikana vuonna 1942 kustantamo Lambert Schneider julkaisi uusintapainoksen Buberin *Kalewalasta*, nyt kuitenkin ilman Buberin esseitä tai edes mainintaa toimittajasta. Kansallissosialistisessa Saksassa oli jo vuodesta 1933 lähtien tukahdutettu juutalais-

kirjailijoiden, kääntäjien ja toimittajien julkaisumahdollisuudet.¹⁶ Martin ja Paula Buberin perhe emigroitui Jerusalemiin vuonna 1938.

Moninaiset metodologiset nationalismit ovat suunnanneet aiempaa tutkimusta. Buberin varhaistuotannosta huomiota ovat saaneet osakseen erityisesti Buberin hasiditoimitukset¹⁷, kiinalaisen *Daodejing*-viisauden saksannos¹⁸ sekä hänen kulttuurisionistiseen toimintaansa liittyvät julkaisut, joihin palataan seuraavassa luvussa. Puolestaan suomalaistutkimus on selvittänyt Buberin laitoksen asemaa osana Lönnrotin eepoksen saksannosten ketjua.¹⁹ Sen sijaan *Filosofin Kalevala* tarkastelee *Kalevala*-esseitä osana Buberin muuta varhaistuotantoa. Tulevissa luvuissa perehdytään tarkemmin niihin kirjallisfilosofisiin aatevirtauksiin, joihin essee asettui. Filosofi Yemima Hadad on luonnehtinut Buberin kiinnostusta vanhoja kirjallisuuksia ja mytologioita kohtaan myyttiaktivismiksi. Se pyrki ymmärtämään ja elävöittämään eri kulttuurien myyttejä ”sisältä päin”, etsimällä niiden yhteisöllistä etiikkaa, joka ei palautuisi kulttuurin ulkokohtaisiin piirteisiin, uskontoihin tai nationalismien poliittisiin päämääriin.²⁰ Kuten tulevissa luvuissa nähdään, pyrkimys ei ollut ristiriidaton.

Eri kulttuurien erityisiä ilmaisu- ja viestintätapoja vertaillessaan Buber kiinnostui *Kalevalassa* etenkin ’laulusta’ konkreettisena ja vertauskuvallisena käsitteenä. Siitä tuli osa buberilaista kulttuurienvälistä lukemisen ja kohtaamisen filosofiaa. *Filosofin Kalevalan* liitteenä julkaistaan *Kalevala*-esseen suomenkos, joka toimii sekä itsenäisenä tekstinä että tulevien lukujen vertailevan analyysin aineistona.